

Angsten for å snakke med barn om vold og overgrep

Silje Mørup Ormhaug mfl.*

psykologspesialist, PhD. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) m.fl.*

Vi er bekymret for at påstander om filmen «Alle barn har rett til en trygg barndom» kan føre til at vi blir redde for å snakke med barn om vold og overgrep.

I en kronikk publisert i Tidsskrift for Norsk psykologforening 22.05.23 kritiserer Heidi Wittrup Djup mfl. undervisningsfilmen «Alle barn har rett til en trygg barndom». Djup mfl. mener filmen bør trekkes tilbake da den ikke bidrar til barns beste, og at filmer som dette kan bidra til «omfattende vansker». Forfatterne bidrar her til en viktig debatt om hvordan vi kan formidle kunnskap til barn og ungdom om vold og overgrep.

Det er lett å være enig i noen av utfordringene de peker på. Vi er enige i at det er behov for mer forskning på effekten av forebyggingsprogrammer, og at implementering av disse i barnehager og skoler kan samkjøres bedre (Blaasvær & Baiju, 2019). Vi er også enige i at det er lite heldig at det henvises til at fire barn i klassen ikke har det bra. Hensikten har nok vært å formidle at barnet ikke er alene om sine opplevelser, men dette forstyrrer i stedet filmens potensial og burde helst vært formidlet på andre måter.

Vi tenker likevel at det er viktig å kommentere noen av bekymringene som vektlegges i kronikken. Gjennom vårt arbeid og vår forskning har vi sett at mange fagpersoner kan få berøringsangst knyttet til å skulle avdekke seksuelle overgrep og vold hos barn (se for eksempel Goldschmidt-Gjerløw, 2019). Vi er bekymret for at enkelte av påstandene i kronikken kan øke denne berøringsangsten og føre til at færre barn med overgrepserfaringer identifiseres og får hjelp.

Gråsoneeksempler

Bekymringene som fremmes i kronikken, er blant annet knyttet til om barn forstår hva som menes med vold og seksuelle overgrep, og at eksemplene som brukes i filmen, er for uklare. Mange barn vet hva grov fysisk vold innebærer. Men psykisk vold medfører de samme negative konsekvensene (Strathearn et al., 2020) og bør også avdekkes.

Dette utsagnet stiller vi oss spørrende til

Vi mener derfor at det er viktig å også formidle gråsone-eksempler på ulike former for vold, slik det gjøres både i denne filmen og i andre filmer som f.eks. jegvet.no.

Forfatterne av kronikken er videre bekymret for barn med kognitive vansker, utviklingshemming eller autisme fordi de «kan være ekstra sårbare for å trekke feilaktige konklusjoner av relasjonell samhandling dersom de av ulike grunner ikke har det bra. Å bekrefte deres forståelse kan da føre til mer skade enn gagn.» Dette utsagnet stiller vi oss spørrende til av flere grunner. For det første vet vi at nettopp barn med utviklingshemming og/eller autisme er særlig utsatt for vold og overgrep (se f.eks. Cazalis et al., 2022; Christoffersen, 2022). For det andre viser studier at den subjektive opplevelsen av vold og omsorgssvikt er sterkere forbundet med senere psykiske vansker enn objektivt målt omsorgssvikt (Danese & Widom, 2020). Utsagnet i kronikken kan i verste fall bidra til at de

voksne bortforklarer barnas betroelser før de er undersøkt nærmere. For disse sårbare barna mener vi dette er særlig uheldig.

Som poengtert i tilsvaret fra Ann Karin Swang i Psykologtidsskriftet 25.05.23 inngår denne filmen i et undervisningsopplegg hvor helsesykepleiere og kontaktlærere skal initiere samtaler med barn om grenser, god og dårlig berøring, og hva som kan skremme barn. Foreldre vil også få se filmen på et foreldremøte i forkant. Dette mener vi er klokt, da det vil redusere sannsynligheten for at misforståelser oppstår.

Falske anklager

Forfatterne er bekymret for at filmen skal føre til en strøm av falske anklager som ender med at barn urettmessig blir tatt fra sine foreldre og plassert på institusjon.

Vi antar forfatterne ikke mener at voksne skal unngå å snakke med barn fordi de ikke er trent opp i avhørsteknikker?

Vi mener denne bekymringen – som heller ikke dokumenteres – er betydelig overdreven. De senere årene har det vært gjennomført flere skolebaserte forebyggende tiltak av denne typen, og den fryktede bølgen av falske anklager har ikke nådd politi og barnehus. Tvert imot har antall avhør av barn i overgrepssaker vist en nedgang de siste tre årene (Politidirektoratet, 2021).

Vi synes også det ligger en implisitt devaluering av læreres, helsesykepleieres og ansatte i barnevernets kompetanse til å gjennomføre gode samtaler med barn. Det henvises til forskning om at barn er lett å påvirke, og at helse- og skolepersonell ikke behersker intervjueteknikk tilsvarende den politibetjenter som gjennomfører tilrettelagte avhør av barn, har. Vi antar forfatterne ikke mener at voksne skal unngå å snakke med barn fordi de ikke er trent opp i avhørsteknikker? Igjen blir vi bekymret for at slike påstander kan føre til at voksne blir redde for å spørre om og ta imot betroelser fra barn om vold og overgrep. Det kan føre til det kronikkforfatterne er redde for. At avklarende samtale ikke gjennomføres fordi det skal overlates til politi opplært i avhørsmetoder for barn. Studier har også vist at samtaler med barn kan bedre deres hukommelse for overgrep, øke sannferdig rapportering og redusere overrapportering (Goodman et al., 2017).

Mange barrierer

Forfatterne er videre bekymret for at «barn kan bli påvirket av filmens innhold og begynne å utvise nettopp den typen atferd det advares mot». Vi stiller oss undrende til påstanden om at barn skal begynne å utøve vold og seksuelle overgrep etter å ha sett en film.

Det er uomtvistelig dokumentert at mange barn utsettes for vold og overgrep i og utenfor hjemmet (Hafstad & Augusti, 2019; Mossige & Stefansen, 2016; Thoresen et al., 2015). Mange studier viser også til at barn ikke forteller om overgrep (Hafstad & Augusti, 2019), og at de heller ikke snakker med lærere og helsepersonell om overgrep på internett (Smahel et al., 2020). Barrierer mot å avdekke disse overgrepene er mange av de samme som ved andre overgrep (Livingstone et al., 2022).

Skolen har en viktig forebyggende rolle i å redusere psykisk uhelse.

Helsesykepleiere har også en unik posisjon og oppleves av unge som en trygg person å gå til

Gjennom det daglige møtet med elevene får lærere mye kunnskap om barn og ungdommers liv og kan derfor spille en sentral rolle i å forebygge og avdekke vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt (Øverlien, 2015). Helsesykepleiere har også en unik posisjon og oppleves av unge som en trygg person å gå til med spørsmål om kropp, helse og seksualitet. En systematisk review og metaanalyse av 24 skolebaserte programmer viser potensial for å forebygge og avdekke overgrep (Walsh et al., 2018).

Økende kunnskap

Risikoen for usanne fortellinger fra barn om vold og seksuelle overgrep er reell, og kan neppe elimineres fullstendig. I så fall måtte vi slutte å ta barn på alvor når de forteller om å være utsatt. Risikoen må utfordres med mer kunnskap, ikke mindre, til både barn og til voksne som jobber med barn i det daglige. Heldigvis er kunnskapen og kompetansen om vold og overgrep mot barn økende i praksisfeltet, både med et stadig mer utbygd nettverk av konsultasjonsteam og andre kompetansesentre der man kan søke råd og veiledning i saker med bekymring, og programmer som f.eks. snakkemedbarn.no, som skal bidra til å trygge voksne i å snakke med barn om vold og overgrep.

Det kan være mange grunner til at barn ikke forteller om overgrep. De kan være redde for å ikke bli trodd, de kan skamme seg, eller de kan være truet til taushet. Noen barn uttrykker at de ikke vet hvem de skal fortelle det til, eller at de ikke vet hvordan de skal starte en slik samtale. De trenger derfor at andre rundt dem tar initiativ til slike samtaler. De trenger voksne som setter seg ned og tilrettelegger for denne viktige samtalen, og her har helsesykepleiere og lærere en viktig rolle (se for eksempel Jensen et al., 2005; Stige et al., 2022).

Artikkelforfatterne skriver i kronikken (22.05.23) at barn skal beskyttes for skade, som hjelpesystemene kan påføre dem, men så langt er det ikke dokumentert skadelig effekt av å vise barn forebyggende filmer om vold og overgrep vist i norske skoler. Vi mener det vil være til større skade for barn om voksne rundt dem blir skremt fra å snakke med dem om deres erfaringer, og derfor må det satses på utvikling av gode tiltak, evalueringer og utvikling av ansattes kompetanse i barnehager og skoler.

Bak dette debattinnlegget står

- Silje Mørup Ormhaug, psykologspesialist og forsker II, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) sammen med
- Else-Marie Augusti, forsker II, NKVTS
- Marianne Skogbrott Birkeland, psykolog og forsker I, NKVTS, førsteamanuensis ved Psykologisk institutt, Universitete i Oslo
- Mari Bræin, psykologspesialist, Senter for stress og traume psykologi
- Are Evang, psykologspesialist, Statens barnehus Tromsø
- Gertrud Hafstad, psykolog og forsker I, NKVTS
- Lene Sommerseth Hansen, psykologspesialist og kommunepsykolog på Familieenheten i Vågan
- Tine K. Jensen, psykologspesialist, professor Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo og forsker I NKVTS
- Marie Lindebø Knutsen, psykologspesialist, ph.d., NKVTS

- Per Martin Løken, psykologspesialist og seksjonsleder, Akutt-ambulant hjemmesykehus, Nic Waals Institutt, Lovisenberg Diakonale Sykehus (*merknad: uttaler seg som privatperson, og ikke som representant for sin arbeidsgiver)
- Kaja Michaelsen, psykologspesialist, Psykisk helseteam for barn, unge og familier, Bærum kommune
- Linda Holen Moen, stipendiat, Universitetet i Oslo
- Heidi Maria Päivärinne, psykolog, NKVTS
- Ane Heiberg Simonsen, spesialrådgiver, RVTS Øst
- Ane-Marthe Solheim Skar, forsker II, Folkehelseinstituttet og NKVTS
- Klara Øverland, psykologspesialist, førsteamanuensis, Læringsmiljøseneteret, Universitetet i Stavanger
- Carolina Överlien, forskningsleder, NKVTS og professor, Universitetet i Stockholm

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter

Referanser

- Blaasvær, N. & Baiju, N. (2019). *Opplærings- og informasjonstiltak for barn og unge for å forebygge og avdekke vold, overgrep og krenkelser: en systematisk kartleggingsoversikt*. Rapport – 2019. Folkehelseinstituttet.
- Cazalis, F., Reyes, E., Leduc, S. & Gourion, D. (2022). Evidence that nine autistic women out of ten have been victims of sexual violence. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 16, 852203. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2022.852203>
- Christoffersen, M. N. (2022). Sexual Crime Against Schoolchildren With Disabilities: A Nationwide Prospective Birth Cohort Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(3–4), NP2177–NP2205. <https://doi.org/10.1177/0886260520934442>
- Danese, A. & Widom, C. S. (2020). Objective and subjective experiences of child maltreatment and their relationships with psychopathology. *Nature Human Behaviour*, 4(8), 811–818. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0880-3>
- Flâm, A. M. & Haugstvedt, E. (2013). Test balloons? Small signs of big events: A qualitative study on circumstances facilitating adults' awareness of children's first signs of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 37(9), 633–642. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.06.007>
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2019). Children's rights and teachers' responsibilities: reproducing or transforming the cultural taboo on child sexual abuse? *Human Rights Education Review*, 2(1), 25–46. <https://doi.org/10.7577/hrer.3079>
- Goodman, G. S., Goldfarb, D., Quas, J. A. & Lyon, A. (2017). Psychological counseling and accuracy of memory for child sexual abuse. *American Psychologist*, 72(9), 920–931. <https://doi.org/10.1037/amp0000282>
- Hafstad, G. S. & Augusti, E-M. (2019). Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år. (Rapport 4/2019). NKVTS.
- Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S. & Tjersland, O. A. (2005). Reporting possible sexual abuse: A qualitative study on children's perspectives and the context for disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1395–1413. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.07.004>
- Kildahl, A. N. (2021). *Identification of Post-Traumatic Stress Disorder in Autistic Adults with Intellectual Disabilities. An Explorative Study of Symptom Manifestations and Challenges in Assessment*. [Doktorgradsavhandling]. Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

- Livingstone, S., Stoilova, M., Stănicke, L. I., Jessen, R. S., Graham, R., Staksrud, E. & Jensen, T. K. (2022). *Young people experiencing internet-related mental health difficulties: The benefits and risks of digital skills*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6976424>
- McDonnell, C. G., Boan, A. D., Bradley, C. C., Seay, K. D., Charles, J. M. & Carpenter, L. A. (2019). Child maltreatment in autism spectrum disorder and intellectual disability: results from a population-based sample. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and allied disciplines*, 60, 576–584. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12993>.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (red.) (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015*. NOVA Rapport 5/16.
- Politidirektoratet. (2021). *Statens barnehus årsrapport 2021*. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/statens-barnehus/statens-barnehus---arsrapport-2021.pdf>
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S. & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. London School of Economics and Political Science. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01of0>
- Stige, S. H., Andersen, A. C., Halvorsen, J. E., Halvorsen, M. S., Binder, P.-E., Måkestad, E. & Albæk, A. U. (2022). Possible paths to increase detection of child sexual abuse in child and adolescent psychiatry: a meta-synthesis of survivors' and health professionals' experiences of addressing child sexual abuse. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 17(1), 2103934. <https://doi.org/10.1080/17482631.2022.2103934>
- Strathearn, L., Giannotti, M., Mills, R., Kisely, S., Najman, J. & Abajobir, A. (2020). Long-term cognitive, psychological, and health outcomes associated with child abuse and neglect. *Pediatrics*, 146(4). <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0438>
- Thoresen, S., Myhre, M., Wentzel-Larsen, T., Aakvaag, H. F., & Hjemdal, O. K. (2015). Violence against children, later victimisation, and mental health: a cross-sectional study of the general Norwegian population. *European Journal of Psychotraumatology*, 6(1), 26259. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v6.26259>
- Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S. & Shlonsky, A. (2018). School-based education programs for the prevention of child sexual abuse: A Cochrane systematic review and meta-analysis. *Research on social work practice*, 28(1), 33–55. <https://doi.org/10.1177/1049731515619705>
- Øverlien, C. (2015). *Ungdom, vold og overgrep. Skolen som forebygger og hjelper*. Universitetsforlaget.